

»Skuelåpdrekken« og »tammesgild«

En gammel skolefest

Af H. K. Kristensen

Nu er der næppe mange, der kender noget til en skolefest, der kaldtes »skuelåpdrekken.« Men da jeg i 1918 kom til Lunde som lærer, kunne ældre mennesker fortælle om denne fest, der fejredes den dag, skolen holdt op før jul. Der dansedes i skolestuen, og der blev drukket sirup og brændevin, en drik, som i hine tider var ret almindelig. Derfor hed festen skole opdrikning. Selvfølgelig har læreren ikke serveret så mange snaps for børnene, at de blev berusede. Jeg har intet noteret om, hvordan serveringen foregik, men tænker mig, at læreren har haft en skål brændevin, sødet med sirup, hvoraf han har givet børnene et snapseglasfuld eller en skefuld, naturligvis med samme glas og samme ske. Også i Frøstrup skole i Lunde sogn spores festen. Jeg har dog kun et enkelt notat herom. Det er i forbindelse med et forældreløst barn, Christen, som deltog i skolefesten, men ikke havde lædersko, kun træsko. Da pigerne ikke så gerne ville danse med en, der dansede i træsko, var der en heldigere kammerat, der trak sine sko af og beredvilligt lånte Christen dem, hver gang han skulle danse, hvorefter kammeraten atter trak skoene på, når han skulle til at svinge sig.

Denne festskik er vist hørt op i sognet omkring 1880.

Mange steder var »opdrikningen« blevet udsat til vinterskolens afslutning, så kunne man samtidig tage afsked med vinterlæreren. Enkelte steder var det fastelavnsmandag, man skulle »drek æ skuwel åp.«

Fra Sønder Omme har man en god skildring af festens forløb fra omtrent 1825. »Det var i den tid, vi havde omgangsskole, at det var skik »at drikke skolen op,« skolen var omkring i gårdene, og hvert sted var vi en uge ad gangen. Den sidste dag fik vi gerne vafler eller æbleskiver; men det var dog først rigtig gilde, når vi skulle til at opdrikke skolen; det fandt sted den dag, da vinterskolen ophørte. Vi gav hver et lille indskud af penge, og derfor blev der købt en potte mjød. Hjemmefra fik vi bedre mellemmad, og folkene i den gård, hvori skolen var den sidste dag, og hvor vi altså skulle opdrikke den, gav os vafler, dersom de havde et vaffeljern, ellers æbleskiver. Skolemesteren drak naturligvis med os, og når mjøden var opdrukket, skulle vi lege, danse eller more os på andre måder; vi anstillede os jo gerne, som vi var blevet rusende, og mange af drengene blev det også i virkeligheden, thi mjøden var gerne gammel. Hen på eftermiddagen skulle vi hjem, men først hen til folkene i gården og takke dem for god bekvæmhed, og takke læreren og tage afsked med ham for den vinter. Hertil benyttedes ofte en gammel remse eller visestump, som er glemt.«¹⁾ Denne fest ved vinterskolens ophør holdtes vist sine steder til omkring 1910.

Som sagt er det åbenbart den samme fest, der andre steder holdtes lige før jul, den 21. december.

I flere vestjyske sogne har jeg forgæves spurgt efter disse fester. Torben Klinting, der kendte skolerne i Henne og Fåborg så godt, nævner intet om dem i sin bog »Minder fra min lærergerning i Vestjylland,« skønt han omhyggelig skildrer børnenes dans og leg. Enten har man slet ikke holdt denne fest disse steder, eller skikken er holdt op så tidligt, at den er gået i glemmebogen.

Festen den 21. december havde imidlertid oftest et

andet navn. Dagen var apostelen Thomas' helgendag, og festen havde da fået hans navn knyttet til sig. Fru Gudrun Sandholt, Grønkærgård, fortæller, at da hun gik i skole hos lærer Gjørding i Briksbøl, Skast sogn, holdt man »Tammesgild« i skolen den dag, dvs. det var læreren, der stod for festen. Børnene fik ikke sirup og brændevin, men læreren beværtede dem med kaffe, julekage og småkager, og børnene dansede i skolestuen, mens lærer Gjørding gik op og ned ad gulvet og spillede på violinen. I Briksbøl hørte gilderne op omkring 1905. I stedet for holdt man derefter juletræsfest en dag i julen.

Ligeledes gik det med »Tammes daw« i Sejstrup skole, hvor skikken gik af brug omkring 1910. Pens. førstelærer Niels Jensen, Nr. Åby, fortæller med sin 86 årige fætter Ivar Nielsen Schmidt, Californien, som kilde, at børnene havde selv mellemmadder og andre gode ting med hjemmefra til festen; de fik kaffe i skolen, legede og dansede, og drengene skulle gerne se deres snit til at brænde skolemesterens tamp. Schmidt deltog selv i festerne.

I nogle sogne syd og nord for Ribe kaldtes festen på Thomasdag »skolhøte« (-højtid). Det var samme fest. Børnene mødte pyntede og bragte læreren en penge-gave efter evne, til gengæld beværtede han dem med mjød eller sirup og brændevin samt en »simle« (blødt brød), en kringle samt 4-5 kovringer (små runde brød eller tvebakker). Tidligere, ved 1900, lavede læreren punsch til børnene af øl, sirup og brændevin, hvori der blandedes itubrækkede kovringer. Børnene fik gentagende en skefuld af dette og legede og dansede.

Forskellige dalevende fortalte i 1890erne H.F. Feilberg, at festen Thomasdag var skolebørnenes glædeste dag med ubunden frihed i skolestuen.

»Vi børn,« fortalte en midaldrende mand, »stod jo

op, ja længe før dag, så tidlig vi kunne vågne, og så i klæderne og af sted til skolen, det gjaldt om at være den første, der kom; den, der kom sidst, måtte ride på træhesten. Ved brønden vesten for præstegården var der en gammeldags sule og brøndvippe, og der slæbte vi den af drengene hen, der kom sidst, og satte ham op at ride på den. Så for vi omkring i byen og råbte folk op, dunkede på vinduer og døre. Imidlertid havde nogle af drengene flyttet borde og bænke ud af skolestuen, og når det var blevet lyst, kom degnen og hans kone, hun med kager og mjød til pigerne, han havde en flaske med sammenrystet brændevin og sirup til os drenge og fiolen under armen; så snart vi så havde afleveret vore offerskillinger og fået en gang at drikke, begyndte dansen, og den fortsattes da med små hviletider, til skumringen indtrådte, men så var vi rigtignok også tidige til en god mellemmad, når vi kom hjem. Ja, det forstår sig, tampen blev brændt, eller også kunne vi gå alle ud og binde en sten ved den og drukne den i et vandhul, men når vi så kom i skole igen, havde degnen altid en ny tamp.«

Sådan var skikken i Darum, men Feilberg oplyser, at den var omtrent lige sådan i Vester Vedsted, Hvidding, Rejsby, Vodder, Døstrup, Meolden og vel længere syd på.²⁾ Det skal dog tilføjes, at var der fastgjorte bænke i skolestuen, holdtes gildet i lærerens lejlighed.

Også i Ribe by var Thomasdag en festdag af rang for børnene. Endnu 1876 og måske senere var det skik, at børnene i småbørnsskolerne på Sct. Thomas dag bragte deres læremoder en foræring af lys, hvorfor de igen fik et lille traktament af hende.«³⁾ Da Kinch, som fortæller dette, ikke nævner de større børn, er skikken måske dengang ophørt hos disse.

Hvor storartet børnene morede sig, bevidner Jakob

Kr. Lindberg, som gik i skole der omkring 1804. Han skriver: De eneste glade barndoms minder, jeg har tilbage fra min skoletid, var Thomasdag, en barnefest, hvorpå der bragtes skolelæreren juleoffer.

Hans samtidige, Anders Ørbech, der var født i Ribe 1790, skrev, mens han var præst i Branderup i Sønderjylland, bl. a. følgende: »Aftenen før Thomasdag fik de små drenge og piger deres hår klippet og gjort pænt; hver fik to lys og nogle ny toskillinger til skolemesteren; faderen viste dem de nye stadsklæder, de skulle have på. Alt dette gjorde, at børnene ikke kunne sove om natten. Næste morgen drog så børnene af sted med lysene i hånd og penge i lommen. Alt var imidlertid gjort rent i skolestuen, hvor børnene bragte læreren deres gaver. Man satte sig på bænkerne, måtte tale frit. Læreren sagde ej hys eller hvys, om vi end var temmelig højroastede. Når alle var ankomne, trådte »præceptor« og frue ind, den ene med pebernødder og »goderåd«,*) den anden med mjød; hver fik en håndfuld af de første og et glas af det sidste. Der legedes gætteleg. Så stod vi op, sprang over borde og bænke, gjorde en vending ned i gården, når vejret tillod det, så kom vi ind igen, begyndte at lege blindbuk og andre lege; vi satte os atter til bords, fik resten af Thomæ godt og løb med et stykke »goderåd« hjem.«⁴)

Den noget ældre, præstesønnen Peter Thun Foersom fra Øster Lindet, Ribe stift, født 1777, fortæller ligledes, at børnene kom med julegave til skolemesteren, og at børnene blev trakteret med »et lidet glas mjød, et par tvebakker, samt får i almindelighed en foræring med hjem af et eller andet af de kolorerede træsnit, man finder i bønderstuerne. Samme dag aflægger ludimagisteren (legemesteren, her læreren) sin hele vær-

---

*) Kager, der ligesom vafler bages i et jern over ilden.

dighed. Der leges blindebuk osv., springes over borde og bænke, og endelig leges rimeleg, hvor skolemesteren tit må finde sig i, at det går ud over ham. Således klinger f. eks. et af slige rim, jeg mindes: »No skal a tæ å riim, gid æ skuolmæster hængt i æ griim,« osv.⁵⁾

Man skal dog ikke tro, det bare var på Ribeejnen, man fejrede Sct. Thomas dag. I alt fald tidligere fejredes den længst mod øst i Riberhus amt, nemlig i rytterskolerne, der oprettedes 1722, og hvoraf Vestjylland ikke fik nogle, fordi det vestjyske ryttergods var solgt kort før (1719). Det var således tilfældet i rytterskolen i Vrå, Lejrskov sogn, der stod færdigbygget 1727. Der var den fynske præstesøn Henrik Broholm skolelærer 1730-38, og der skrev han, der var student fra Odense 1716, en bog på latin,^{*)} hvor han priser rytterskolerne og beskriver festen på Sct. Thomasdag, som alle børn længtes efter med spænding. Den dag fik de juleferie, ja, de fik lov til at knække riset, mens læreren så på det, de sang og de dansede, og de fik udleveret deres »Probe,« en attest for og prøve på flid og dygtighed, hvor karaktererne ikke hed ug, mg og g, men hed kejser, konger, grever eller baroner. Broholm fortæller, at han har set sådanne »Proba« fra forrige århundrede, og at stolte forældre klæbde deres børns gode »Probe« op på væggen i hjemmet.⁶⁾ De øvrige rytterskoler i Riberhus amt lå i Seest, Skanderup, V. Vamdrup, Store Anst, Ø. Gesten og Verst.

Man havde åbenbart fået skikken fra den danske skole, Skriveskolen, i Kolding. Der havde man nemlig fra gammel tid holdt Sct. Thomasdag. Kirkeordinansen

*) Broholm blev 1738 hører ved latinskolen i Ringkøbing og 1739 klokker og kordegn sammesteds. Bogens fulde titel er »Ortus et progressus vernacularum quæ regiæ vulgo appellantur, et per totam Daniam sumtibus vero regiis Gl. M. Frederici Quarti extractæ frequentantur, scholarum 240 felicissimus rudi et agresti calamo descriptus. Flensburgi. 1737.

1539 bestemte bl. a., at der i hver by skulle være een latinskole, men der skulle tillige sørges »for skriveskoler for drenge og piger og andre, der ikke duer til at lære latin.« En sådan skole var der i Kolding, i alt fald 1583. Ved gildet Sct. Thomasdag blev der uddelt »Prober,« og hvert barn bragte skolemesteren en lille penge-gave og 2-8 lys. Og under jubel brændte børnene skoleholderens ferle og ris.⁷⁾

De »Proba«, fra 1600 tallet, Broholm havde set i bondehjemmene, stammer antagelig fra denne skole. Adskillige bønder sendte nemlig deres børn på købstædernes skoler, hvis de ikke selv havde en skole.

Derimod synes dagen ikke at være fejret på Kolding latinskole, selv om den vel ikke er gået helt ubemærket hen. Det var jo dagen før juleferien, og det skulle være underligt, om ikke lærerpersonalet havde fået lidt Thomæ penge eller gaver.

Thomasdag, som en mærkedag for disciplene, har gamle rødder i Ribe latinskole. Men det var ikke bare fest og løjer; disciplene måtte lige op til dagen aflægge prøver, og på selve dagen optrådte en af dem og holdt en tale på latin. Således holdt en discipel 1590 en latinsk tale over Hans Tavsens, og i indledningen siges, at det var en gammel skik i skolerne, at skoleungdommen samledes på Sct. Thomæ dag og hørte en tale enten i prosa eller på vers efter talerens evne. Og i tilegnelsen i en anden trykt tale, Hans Thomissens sørgetale over Kristian III, som udkom 1560, siger forfatteren, at han forrige år havde ladet sine disciple skrive et digt om den afdøde konge, som de efter gammel skik skulle fremsige på Sct. Thomæ dag i lærde mænds nærværelse. Når det var en gammel skik 1560, går man næppe for vidt, ved at antage, at Sct. Thomæ dag allerede i middelalderen var en mærkedag i de lærde skoler.

Kinch oplyser endvidere, at en eksamen på Sct. Thomæ dag omtales 1623, da lensmanden Albr. Skeel bestemte, at renten af 100 sdl. på denne dag skulle gives til den discipel, som havde stået sig bedst ved prøven, pengene skulle bruges til bøger og andre nødvendighedsartikler. Endnu 1660 nævnes eksamen på denne dag.⁸⁾

Der skete andet af betydning på dagen. De fattige disciple fik gaver: tøj, småbeløb; flere legatfundatser bestemte udbetaling Sct. Thomæ dag. Hvis en af lærerpersonalet blev idømt bøder, skulle disse erlægges Sct. Thomæ dag, det skete således 1668.⁹⁾

Men disciplene måtte også betale. Ved 1500tallets slutning fik rektor (skolemesteren) »skolegæld,« det er skolepenge af de formuende børn, som ikke gik »med hætte,« dvs. tegnet på, at de havde lov til at tigge. Og hørerne fik lys og penge. 1649 gav 5. lektie 4 sletdaler og 8-10 lys, også i de andre lektier ofredes der penge og lys. En hører, Niels Rasmussen, har ført regnskab; heraf kan man se, at 1652-58 var det beløb, en discipel gav, aldrig over 3 mark, nogle gav tillige 1, 2 eller 3 lys, andre gav blot lys og nogle slet intet. For 1652 noterer han (i Kinchs gengivelse): »Sct. Thomas dag til offris aff mine disciple, 19 disciple, som give fra 3 mark til 8 skilling og desuden 1 eller 2 lys, 2 give dog ingen penge, 4 intet lys, 1 ingen af delene.«¹⁰⁾

Var den 21. en søndag, afvikledes begivenhederne dagen før, det skete i alt fald 1606, da Hegelund noterer i sin kalender: »20. (dcbr.) Hulde wi S. Thomes dag i Scholen.«

Om festlighederne står der intet, men de har sikkert fundet sted, når det mere højtidelige var overstået. Storgaard Pedersen fortæller i sin skildring af latinskolerne i Hardsyssel, at dagen var en særlig festdag, rektoren i Ringkøbing fik da korpunge, skolens legater

uddeltes, og fattige disciple fik klæder og milde gaver, og »den dag kappedes lærere og elever om at more sig med alskens løjer og lystighed.«¹¹⁾

I Viborg havde man som i Ribe prøver umiddelbart før dagen, og den 21. uddelte man »Sct. Thomæ penge.« Engang skete det, at man atter tog dem fra en discipel, Peder Breum, »til straf og eksempel for sin begangne forargelse,« han fik dog lov til at beholde julekornet.¹²⁾

Efter dette ser det da ud til, at Sct. Thomas dag mange steder er fejret i de latinske skoler rundt omkring, derfra er skikken indført i købstædernes danske skoler, hvis de ikke som i Kolding selv havde startet dem, i rytterskolerne, da de fremstod, og derefter i folkeskoler. I alt fald må det gælde Ribe amt. Feilberg gør opmærksom på, at i Belgien mødte børnene tidligt Thomas dag og lukkede læreren ude eller bandt ham til en stol, så han måtte løskøbe sig med øl, og at lignende skikke fandtes i England.¹³⁾ Det må nok tages som udtryk for, at man har festligholdt dagen for et kalenderårs afslutning på skolearbejdet og som indledning til julens glade tid.

Når det ret almindeligt fremstilles som festligholdelsen her til lands kun foregik på Ribeegnen (jfr. Feilbergs Jyske ordbog og Dagligliv i Danmark 1720–1790), holder det næppe stik.

»Skoleopdrikningen« i forårstiden må ses som en udløber af Thomasgilderne, også festdagen i Vrå viser skikkens vide udbredelse. På Ribeegnen og i Skast herred har man længst holdt fast ved festen og navnet Thomasdag. Det kan have givet anledning til den almindelige opfattelse.

Kilder:

- 1) H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv 230 f. 2) Sst. 228 f., samme: Ordbog over jyske Almuemål III 292 f., 785. 3) Jy Sml VI 157.
- 4) Dansk Bondeliv 227 f. 5) Dagligliv i Danmark 1720—1790 29.
- 6) P. Eliassen: Historiske Strejftog i Kolding og Omegn 154.
- 7) Samme: Kolding fra Middelalder til Nutid 315 ff. 8) Kinch: Ribe II 25, 752 f. 9) Bjørn Kornerup: Ribe Katedralskoles Historie II 112. 10) Kinch: Ribe II 733, Ole Degn: Livet i Ribe 183.
- 11) Arb. Hards 1919 35. 12) F. Paludan-Müller i Viborg Købstads Historie II ved Svend Aakjær 379. 13) H. F. Feilberg: Ordbog III 785.